

Ezemplu-makalero ba regra ortográfika sira
(Juliette Huber)

Regra 2: Liafuan tomak tenki hakerek mesak.

Ezemplu liafuan leksikál sira nian:

<i>isa</i> ‘komportamentu’, <i>dikar</i> ‘badak’	→	<i>isa dikar</i> ‘baruk-teen’
<i>ama</i> ‘to’os’, <i>ouar</i> ‘na’i’	→	<i>ama ouara</i> ‘to’os-na’in’
<i>ina</i> ‘matan’, <i>ira</i> ‘bee’	→	<i>ina ira</i> ‘matan-been’

Ezemplu liafuan gramatikál sira nian:

<i>Asi</i> ‘ha’u-nia’, <i>lopu</i> ‘uma’	→	<i>asi lopu</i> ‘ha’u-nia uma’
<i>Ani</i> ‘ha’u’, <i>ei</i> ‘o’, <i>walihi</i> ‘rona’	→	<i>ani ei walihi</i> ‘ha’u rona o’
<i>Lopu</i> ‘uma’, <i>isi</i> ‘laran’, <i>miiti</i> ‘tuur’	→	<i>lopu isi miiti</i> ‘tuur iha uma laran’
<i>Asa</i> ‘manuk’, <i>u</i> ‘ida’, <i>loor</i> ‘semo’	→	<i>asa u loor ere ani ena</i> ‘ha’u haree manuk ida
<i>Ere</i> ‘ne’e’, <i>ani</i> ‘ha’u’, <i>ena</i> ‘haree’		<i>ne’ebe semo’</i>

Regra 3: Liafuan mamuk ne’ebe la bele temi mesak tenki hakerek tutan.

Ezemplu tipu A nian:

<i>meke</i> ‘limite’		
<i>-he</i> la iha arti rasik	→	<i>mekehe</i> ‘fahe’
<i>-hini</i> la iha arti rasik	→	<i>mekehini</i> ‘fahe’

Ezemplu tipu B nian:

ini ‘pois’ → *n* iha fraze: ‘*Ha’u kaer ikan no fó ba nia.*’

bainhira dehan neineik, hakerek: *Ani afi hifa’a ere mei ini* kilo kini.

bainhira dehan lailais, hakerek: *Ani afi hifa’a ere mei ni* kilo kini ka
Ani afi hifa’a ere mein kilo kini.

Ezemplu tipu C nian:

Sefar ‘asu’, *e* ‘artigu definitivu’ → *sefare* ‘asu’¹

Regra 4: Liafuan tomak ka liafuan balun ne’ebe repete (dehan fali) uza hifen (-).

<i>Rau</i> ‘di’ak’	→	<i>rau-rau</i> ‘lailais’
<i>Se’e</i> ‘fahe’	→	<i>se-se’e</i> ‘ida-ida’

¹ Tradús-tetun susár uitoan tanba lia-tetun la iha liafuan gramatikál artigu nu’udár iha lia-portugés. Tradús-portugés nune’e: *sefar* ‘cão’ e ‘o’ → *sefare* ‘o cão’.

Ezemplu hakerek testu-makalero.

1. Keri-eri fi utamata po'or ere, utamata ere fi hau kiutu.
 2. Hau kiut ini ena ni ki pa'uk ini to'owai wai uar ho'o koto to'owai ki fasu hi'ani todasa fata fi hau mei.
 3. Hau mei ni waite'e mei ni pusi isi'i.
 4. Hau mei ni pusi isi'i ni waite'e hau pane.
 5. Hau pane ni ki ira hau kalin ini ki pa'uk ini ira kua' ini hai la'a-la'a fi hau dasa la'a.
 6. Hau dasa la'a ni waite'e si fi ira ki selu teni na'u muni mei isi'i.
 7. Ira selu muni mei si ere rouala ira nomo aka ka'u-ka'u i'a ira maranisi saat ini fi ena po hai dafutu.
 8. Hai dafutu po nisi ira wari rouala fata fi nisi wari heini.
 9. Hein ini ira turu sa-saat ini isa ni ai anu ka'u-ka'u hai na'u niropaa wainafta waite'e si fi kasi lema ka'u-ka'u meini isi'i fi asi ka'u-ka'u mein isi'i waite'e dudu ira meini isi'i.
 10. Wain iraku ta kua we daru ini ka'u-ka'u mu'itete si fi mei ni rei daru.
1. Uluknain ita te'in fore-mungu, fore-mungu ne'e ita hamoos.
 2. Hamoos hotu, hateke ba, pois ne'ebe iha saida aat iha laran ka fatuk idak iha laran karik no kulit ita foti ona.
 3. Hola ona pois tau iha taxu.
 4. Tau ona iha taxu pois fase.
 5. Ita fase, pois hali'ur ona bee, pois ne'ebe aat iha bee nia oin, ita soe bá.
 6. Fase hotu bá, ita tau fali iha bee seluk.
 7. Bainhira troka bee, tau bee barak, la'ós uitoan de'it. Bainhira bee sei maran, ita hateke tasak ona.
 8. Bainhira tasak ona, maski bee barak ona, ita hein lai mós.
 9. Ita hein to'o bee hahú maran até sai uitoan pois ita tau masin-midar uitoan, ita tau masin uitoan, pois tau susubeen.
 10. Pois ida-ne'e uitoan, hafoin ita foti bá.

Haktuir-na'in: Sr.a Joana da Silva (Iliomar)